

УДК [373.51 : 811.1] : 159.947.5

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ
ІЗ НИЗЬКОЮ МОТИВАЦІЄЮ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ В СЕРЕДНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ**

Казачінер О.С.

КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

У статті на основі чинників зниження у школярів рівня пізнавального інтересу та мотивації навчання іноземної мови виділено ефективні методи та прийоми, що сприяють підвищенню пізнавального інтересу учнів із низьким рівнем мотивації до вивчення іноземної мови. Автором проаналізовано джерела та шляхи формування позитивної мотивації та розвитку пізнавального інтересу в навчанні, зокрема іноземної мови.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, мотивація, навчання іноземної мови, учні з низькою мотивацією у навчанні, формування позитивної мотивації, підвищення рівня пізнавального інтересу.

**ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА
У УЧЕНИКОВ С НИЗКОЙ МОТИВАЦИЕЙ К ИЗУЧЕНИЮ
ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕЙ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ**

В статье на основе факторов снижения у школьников уровня познавательного интереса и мотивации изучения иностранного языка выделены эффективные методы и приемы, способствующие повышению познавательного интереса учащихся с низким уровнем мотивации в изучении иностранного языка. Автором проанализированы источники и пути формирования положительной мотивации и развития познавательного интереса при обучении, в частности, иностранному языку.

Ключевые слова: познавательный интерес, мотивация, обучение иностранному языку, учащиеся с низким уровнем мотивации в обучении, формирование положительной мотивации, повышение уровня познавательного интереса.

FORMING THE POSITIVE INTEREST OF STUDENTS WITH LOW MOTIVATION LEVEL IN SECONDARY SCHOOLS

In the article on the base of reducing the students' cognitive interest and motivation in learning a foreign language the effective methods and approaches which help to increase the cognitive interest of students with low level of motivation were singled out. The author analyzes sources and ways of increasing the motivation and cognitive interest development in learning a foreign language.

Key words: cognitive interest, motivation, teaching a foreign language, students with low level of motivation, positive motivation forming, increasing the level of cognitive interest

Постановка проблеми. Іноземна, зокрема англійська мова набуває дедалі більшого поширення в світі і небезпідставно претендує на звання «мови міжнародного спілкування». Результативність навчально-виховної роботи вчителя іноземної мови значною мірою залежить від знання і врахування ним вікових психологічних особливостей своїх учнів. Учителю необхідно зрозуміти психологічну суть і витоки цього стану, всіяко підтримувати й активізувати в інтересах успішного вивчення іноземної мови. І річ не в тім, щоб з цієї шкільної дисципліни у дитини були лише відмінні оцінки (хоча й це дуже важливо), а найперше в тім, щоб у своєму подальшому житті вона вільно володіла цією мовою, як своєю рідною.

Як і для будь-якої іншої справи, для вивчення іноземної мови дитині потрібна позитивна мотивація – тобто бажання вчитися, потреба у цьому, інтерес. Без неї усі зусилля батьків чи вчителів будуть приречені на невдачу: дитина або не вчитиметься, або вчитиметься лише для того, щоб її не карали (негативна, деструктивна мотивація), і в останньому випадку знання будуть поверхові й швидко забуватимуться.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему успіху та мотивації його досягнення в загальній педагогіці вивчали: А. Белкін, Л. Варгазова, У. Глассер, Е. Коротаєва, А. Лопатін, А. Макаренко, О. Максимова, В. Сластьонін та ін. Серед сучасних авторів варто від-

значити Аль Саєд Ахмад Джихада, З. Баженьок, В. Гулеватого, Є. Ільїна, М. Зайченко, В. Кириленко, А. Маркову, Т. Тулупову та ін.

У корекційній педагогіці розглянуто окремі аспекти цієї проблеми. Слід назвати таких дослідників, як: В. Бондар, І. Єременко, Н. Коломінський, В. Лубовський, Н. Морозова, Т. Розанова, Н. Слепова, Л. Солнцева, Н. Стадненко, І. Ушакова та ін.

Проте, незважаючи на значний доробок учених, проблема мотивації досягнення успіху в навчальній діяльності з іноземної мови, зокрема, дітей із низькою навчальною мотивацією, є недостатньо дослідженою, і потребує детального вивчення.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є визначення ефективних методів та прийомів формування пізнавального інтересу в учнів із низькою мотивацією до вивчення іноземної мови в середній загальноосвітній школі.

На основі мети нами було сформульовано такі завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз видів мотивації стосовно іноземної мови;
2. Виявити чинники зниження у школярів мотивації навчання та пізнавального інтересу;
3. Виділити джерела та шляхи формування позитивної мотивації та розвитку пізнавального інтересу в навчанні, зокрема іноземної мови.
4. Визначити ефективні методи та прийоми, що сприяють підвищенню пізнавального інтересу учнів із низьким рівнем мотивації до вивчення іноземної мови.
5. Окреслити перспективи подальших наукових досліджень у напрямі даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. На досягнення успіху, на думку О. Максимової, значний вплив створює не лише розвиток мотиваційної сфери, але й інші підструктури особистості, серед яких вона виділяє наступні: мотивація, самооцінка, рівень домагань, самоцінність, пізнавальні та емоційно-вольові особливості [8, с. 27]. Справді, вищезазначені підструктури особистості мають великий вплив на досягнення успіху людиною, адже вони значною мірою визначають особливості поведінки та діяльності.

Створення успіху у навчальному процесі є важливим і в роботі з учнями з низькою навчальною мотивацією. Проте особливості їхнього інтелектуального та особистісного розвитку ускладнюють процес формування у школярів мотивації досягнення успіху.

Як зазначає В. Бондар, мотиви виступають спонуканням у навчальній діяльності учнів. Саме від наявності позитивної мотивації залежить формування певних якостей особистості учнів, зокрема з низькою навчальною мотивацією, під час навчальної діяльності. Тому несформованість мотиваційної сфери розумово школярів із низькою навчальною мотивацією створює негативний вплив на їхнє ставлення до навчання та успішність у ньому [4, с. 88-89]. Тобто негативне ставлення до навчання, низька успішність учнів може бути результатом не лише їхніх знижених інтелектуальних можливостей, але й недостатнім розвитком мотиваційної сфери, що, в свою чергу, позначатиметься на розвитку особистості дітей. Для того, щоб сформувати в учнів бажання вчитись, розвинути пізнавальні мотиви та інтереси, необхідно враховувати їхні індивідуальні психічні особливості, а саме розвиток емоційно-вольової сфери, «Я-концепції», самооцінки та рівня домагань.

М. Матвеева дослідила, що психічний недорозвиток та несприятливі соціальні умови створюють негативну основу для формування «Я-концепції» дітей із низькою навчальною мотивацією, яка характеризується недорозвиненістю [10, с. 262]. Недостатня сформованість «Я-концепції» негативно впливає на розвиток самооцінки і рівня домагань школярів, що відіграють важливу роль у формуванні позитивного ставлення до навчальної діяльності, мотивації досягнення у ній успіху.

Несформованість мотиваційної сфери, «Я-концепції», неадекватність таких психічних особливостей, як самооцінка та рівень домагань учнів з низькою навчальною мотивацією ускладнюють процес формування у них мотивації навчання та ставлення до навчальної діяльності в цілому. Все це створює негативний вплив на розвиток мотивації досягнення успіху в навчально-виховній діяльності школярів. Тому для виявлення рівня її сформованості необхідно враховувати, яким є ставлення та мотивація учнів до навчання.

Існує кілька видів мотивації стосовно іноземної мови. Точну характеристику широкої соціальної мотивації (різновид зовнішньої) дає П. Якобсон: «Така мотивація процесу навчання пов'язана з досить гострим почуттям громадянського обов'язку перед країною, перед рідними, близькими людьми, пов'язана з думками про навчання, як про дорогу до засвоєння великих цінностей культури, як засіб, що дозволяє нести людям добро і користь, з уявою про навчання, як шлях до здійснення свого призначення в житті». Так, для учнів основою для оволодіння іноземною мовою може стати перспектива участі в різноманітних міжнародних форумах.

Другий різновид зовнішньої мотивації – вузькоособистісна – визначає відношення до оволодіння іноземною мовою, як способу самоствердження, а інколи як шлях до особистого благополуччя.

Зовнішня мотивація, як правило, буває дистантною, далекою мотивацією, розрахованою на досягнення кінцевого результату навчання. Проте зовнішня мотивація зникається з внутрішньою і підкріплюється нею. При цьому якщо зовнішня мотивація виконує «стратегічну роль», задаючи ззовні рух на увесь період навчання, то внутрішня мотивація – «тактичну», оскільки вона «підігривається самим процесом володіння іноземною мовою» (її часто тому називають процесуальною мотивацією). Ця мотивація є близькою і актуальною, адже навчальний процес повинен бути побудований таким чином, щоб учні на кожному уроці відчували радість від задоволення потреб, специфічних для предмету іноземна мова.

Основні різновиди внутрішньої мотивації – комунікативна, лінгвопізнавальна і інструментальна.

Лінгвопізнавальна мотивація заключається у позитивному ставленні учнів до самого мовного матеріалу, до вивчення основних властивостей мовних явищ. Уявляється, що можливі два шляхи її формування: опосередкований, тобто через комунікативну мотивацію, безпосередній, шляхом стимулювання пошукової діяльності учнів у мовному матеріалі.

Вчителю потрібно зуміти втілити багаті загальноосвітні можливості іноземної мови, а це означає – зосередити увагу учнів на самій мові на її здатності давати імена речам, ідеям процесам, на ідіоматиці,

на лінгвокраїнознавчому слові, на етимології, зрозуміло, якщо ці явища можуть бути пояснені на матеріалі шкільного мінімуму. З цією метою слід надати роботі над мовою характер пошукової, по-шкільному дослідницької діяльності, в результаті якої в учня розвивається філологічна пильність, вміння бачити за безпристрасним мовним знаком значення і зміст. Велику роль у цьому відношенні відіграє розвиток мовної здогадки.

Важливим видом внутрішньої мотивації є також інструментальна мотивація, тобто мотивація, яка впливає з позитивного ставлення учнів до певних видів роботи.

Результати психологічних досліджень [1; 2; 5; 6; 7; 11] свідчать про те, що **чинниками зниження мотивації навчання та пізнавального інтересу виступають:** неправильний добір учителем навчального матеріалу, що призводить до недовантаження чи перевантаження школярів; невміння будувати стосунки з учнями; недостатньо диференційований підхід вчителя; низький рівень знань школяра; несформованість прийомів самостійної роботи в учня; негативні приклади товаришів, що мають вплив на дитину; неадекватна самооцінка учня, сформована ще до початку навчальної діяльності чи в умовах шкільного навчання; стійка спрямованість учня на які-небудь види позашкільної діяльності, що дістала назву «компенсаторної мотивації» (І. Кулагіна); переживання, що не пов'язані з навчальною діяльністю, тобто різноманітні психотравмуючі ситуації; певні індивідуально-типологічні особливості дитини, а саме: тип темпераменту, астеничні стани різного походження (підвищена втомлюваність і понижена працездатність); особливості розвитку учнів: вікові (наприклад, у підлітків спостерігається «гормональний вибух» і нечітко сформоване відчуття майбутнього); статеві (у дівчаток 7-8 класу знижена вікова сприйнятливність до навчальної діяльності у зв'язку з інтенсивним біологічним процесом статевого дозрівання); індивідуальні (наприклад, можливий недостатній розумовий розвиток учня, тощо); негативне (байдуже) ставлення учня до вчителя; негативне (байдуже) ставлення вчителя до учня; брак особистісної значущості предмета; непродуктивність навчальної діяльності; нерозуміння (неприйняття) мети навчання; страх перед школою.

У зв'язку з цим психологи виділяють **декілька шляхів формування позитивної мотивації та розвитку пізнавального інтересу в навчанні**: 1. Спеціальна організація навчальної діяльності, що реалізується за допомогою створення навчально-проблемної ситуації. 2. Доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується вчителем на уроці. 3. Використання на уроках елементів гри; цікавий виклад матеріалу. 4. Постійне створення та «підкріплення» ситуації успіху в навчанні (наприклад, позитивна реакція на будь-який прояв відповідального ставлення дитини до виконання своїх навчальних обов'язків).

Оскільки мотивація має велике значення у навчанні іноземної мови, вчителів важливо своєчасно зберегти, збудити і підтримати її. Але для цього йому необхідно чітко бачити **можливі джерела мотивації**: 1. Усвідомлення і прийняття учнем соціальної необхідності вивчення іноземної мови. 2. Формування в учнів особистісних потреб вивчення іноземної мови. 3. Вагомим, постійно діючим джерелом мотивації навчання іноземної мови є задоволення від самого процесу навчання, те, що називають радістю пізнання. 4. У формуванні мотивів вивчення іноземної мови і позитивного ставлення учня до предмета велику роль може відіграти сам учитель.

Отже, необхідно озброїти учнів певними прийомами оволодіння іноземною мовою, раціональний зміст яких був би очевидним та імпував їм. Учнів слід у великій мірі ставити перед необхідністю самостійного знайомства з новим мовним матеріалом, показуючи їм оптимальний шлях до цього. У наш час, як правило, вчитель бере на себе знайомство учнів з мовним матеріалом, хоча учні можуть самостійно справитись з цим, адже додаток до підручника містить словник граматичний і лінгвокраїнознавчий довідники, які розраховані на учнів.

Справа вчителя – керувати самостійною діяльністю учнів. Для цього потрібно по-перше намітити конкретну мету, до якої вони повинні прийти, познайомившись з тим чи іншим мовним фактом; по-друге, спеціальними прийомами сприяти концентрації уваги учнів на суттєвих ознаках мовного матеріалу.

Раціональні прийоми роботи над мовою можуть бути зроблені надбанням учнів. Так, учням слід розповісти про способи складання програми висловлювання та її переваги. Складання програми ви-

словлювання, що передбачає перебір смислової інформації в єдності з мовними засобами вираження є активним розумовим процесом, який значно сприяє збагаченню можливостей учнів. Раціональні прийоми навчання повинні використовуватися учнями і при оволодінні іншомовним читанням. В результаті такого підходу учні будуть озброєні методичним інструментарієм для подальшого вдосконалення навичок і вмінь з іноземної мови, що спонукає їх по мірі оволодіння знаннями і способами діяльності, систематично виявляти активне ставлення до набутих знань і до самого процесу пізнання.

Таким чином, на основі викладеного вище нами було виділено такі **методи та прийоми, що сприяють підвищенню пізнавального інтересу учнів із низьким рівнем мотивації до вивчення іноземної мови:**

1. Метод емоційного стимулювання у поєднанні зі словесним методом. Прийоми зацікавлення, здивування: наведення цікавих прикладів, парадоксальних фактів; аналіз уривків із художньої літератури про життя й діяльність видатних науковців і громадських діячів; цікаві аналогії; порівняння наукових і авторських тлумачень окремих мовних явищ; створення ситуації новизни, інформування про сучасні наукові дослідження

2. Навчальні дискусії. Прийом парадоксу

3. Наочні: демонстрація

4. Проблемно-пошукові: створення проблемної ситуації (порівняння навчальних об'єктів, виділення суттєвих ознак, групування, класифікація, узагальнення, визначення суперечностей тощо); «мозкова атака»; дослідницькі, прикладні, творчі, інформаційні проекти

5. Практичні: виконання навчальних завдань (важливо дати учневі алгоритм виконання завдання)

6. Методи, які стимулюють пізнавальні запитання учнів: незакінчені завдання, тексти, які спонукають учнів ставити запитання або шукати правильних шляхів виконання; запитання спрямовані на отримання додаткової інформації

7. Методи, що стимулюють ініціативу учнів: самостійне творче складання завдання; самостійне складання завдань за аналогією на новому змісті; пошук аналогів у повсякденному житті.

8. Методи, що стимулюють ініціативу, яка проявляється під час діяльності: прийом навмисних помилок; прийом спільного з учителем пошуку розв'язання проблеми; прийом «лабіринту»; прийом виконання практичних завдань

9. Методи, що стимулюють колективну ініціативу й спільну діяльність: створення ситуації змагання в різних видах діяльності; створення ситуацій, що вимагають допомоги однокласнику; створення ситуацій, які вимагають критики.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Таким чином, усе вищевикладене дозволяє дійти висновку про те, що чинниками зниження мотивації навчання та пізнавального інтересу виступають: неправильний добір учителем навчального матеріалу, невміння будувати стосунки з учнями; недостатньо диференційований підхід вчителя; низький рівень знань школяра; несформованість прийомів самостійної роботи в учня; негативні приклади товаришів, неадекватна самооцінка учня, переживання, що не пов'язані з навчальною діяльністю, брак особистісної значущості предмета; непродуктивність навчальної діяльності; нерозуміння (неприйняття) мети навчання; страх перед школою.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури нами було виділено такі методи та прийоми, що сприяють підвищенню пізнавального інтересу учнів із низьким рівнем мотивації до вивчення іноземної мови: метод емоційного стимулювання у поєднанні зі словесним методом, навчальні дискусії, наочні, проблемно-пошукові, практичні, методи, які стимулюють пізнавальні запитання учнів, методи, що стимулюють ініціативу школярів, ініціативу, яка проявляється під час діяльності, а також колективну ініціативу й спільну діяльність.

На нашу думку, предметом подальших наукових пошуків може стати розробка системи спеціальних вправ, які можуть стати в нагоді вчителю, учням та батькам школярів задля підвищення рівня пізнавального інтересу та мотивації дітей, особливо з низьким її рівнем щодо вивчення іноземної мови в школі. При цьому обов'язковим є урахування специфіки навчання видів іншомовної мовленнєвої діяльності та особливостей презентації мовного матеріалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аль Саєд Ахмад Джихад. Формування пізнавального інтересу в учнів із низькою мотивацією до вивчення іноземної мови в середній загальноосвітній школі: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Аль Саєд Ахмад Джихад; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2004. – 16 с.
2. Баженок З.С. Діагностика особливостей мотивації навчальної діяльності школярів підліткового віку / З.С. Баженок // Методичні рекомендації. – Луцьк, 1999.
3. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как ее создать: кн. для учителя / А.С. Белкин. – М.: Просвещение, 1991. – 176 с.
4. Бондар В.І. Дослідження мотивів навчальної діяльності учнів допоміжної школи / В.І. Бондар // Питання дефектології. – Вип.2. – К.: Рад. школа, 1966. – С. 87-95.
5. Гулеватий В.Л. Шляхи підвищення мотивації навчання / В.Л. Гулеватий. – Вінниця, 2006.
6. Зайченко М.В. Пробудимо бажання вчитися / М.В.Зайченко. – Пирятин, 2011. – 12 с.
7. Кириленко В. Порушення мотивації навчання як першопричина негативної поведінки / В.Кириленко // Психолог. – 2005. – №18. – С. 7-8.
8. Максимова О.О. Досягнення успіху шестирічним першокласником / О.О. Максимова; за ред. проф. М. В. Левківського. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 184 с.
9. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя / А.К. Маркова. – М.: Просвещение, 1983. – 96с.
10. Синьов В.М. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. – К.: Знання, 2008. – 359 с.
11. Тулупова Т. Шкільна мотивація як компонент психологічної компетентності / Т. Тулупова // Психолог. – 2006. – № 15. – С. 5-8.